

sig över olika genrer och diskuterar det pastorala i allt från Homeros, Vergilius och Theokritos till Cervantes, Shakespeare, Wordsworth, Sarah Orne Jewett och Robert Frost.

Även Jauss genrebegrepp är öppet genom att det tillåter modala, formella och tematiska kategorier att korsa varandra, samtidigt som det hålls samman genom det historiskt givna funktionssammanhang som texten i fråga deltar i – eller för att åter igen åberopa Agrells tolkning av Jauss receptionsteoretiska angreppssätt: ”Det är genom studium av funktionssammanhangets konventioner som genrens ’systempräglade dominant’ kan fastställas [...] ingen genre och inget verk existerar för sig själv, utan bara i relation till ett litterärt system i historien” (s. 105).

Även om jag själv har svårt att fullt ut bejaka Sundins radikala uppgörelse med genrebegreppet och den tidigare pastoralforskningen, och ställer mig frågande till hennes kategoriska avfärdande av genre ”som operativt begrepp”, är det uppenbart att perspektivet är fruktbart. Sundins kartläggning av den pastorala traditionens upplösningar och ombildningar under denna tidsperiod, inte minst de givande närstudierna av samspelet mellan tid och rum, kommer att vara till stor hjälp för alla dem som i framtiden intresserar sig för den pastorala genrekoden i svensk litteratur.

*Olle Widhe*

**Paula Henrikson, *Poesi och geografi i människans tid. Om Anna Rydstedt, Lennart Sjögren och Göran Sonnevi*, Stockholm: Ellerströms förlag, 2026, 280 s.**

<https://doi.org/10.54797/tfl.v56i1-2.67398>

Öland är utgångspunkten för Paula Henriksons vindlande vandring genom de centrerade författarskapen i boken *Poesi och geografi i människans tid. Om Anna Rydstedt, Lennart Sjögren och Göran Sonnevi*. Med rhizomet som tankefigur kan läsningarna breda ut sig både i tid och rum, men det är det öländska landskapet som samlar ihop de många olika trådar som spinns. Vi börjar med en runsten

vars poem skriver in tidsspännat i själva diktens språk, i en medveten gest mot framtidens läsare, vars kunskap med nödvändighet kommer att vara otillräcklig utan diktens explicita vägledning. Öland är, som Lennart Sjögren – en av de tre studerade poeterna – påpekar, en plats som sent fogats till kartan och som uppstått först efter den senaste istiden, och vars porösa kalksten riskerar att göra dess existens kort, åtminstone på den planetära skalan, räknat i geologisk tid. Detta samtidigt som ön i egenskap av svenskt semesterparadis också blir ett slående emblem för massturismens obarmhjärtiga kommodifiering av naturen. Detta prekära tillstånd, till vilket kan fogas den låglänthet som snabbt påverkas av stigande vattennivåer, gör just den här ön till en utmärkt utgångspunkt för ekokritiska och skalära frågor. Öns ekologi infogas även i bokens formspråk. Mellan dess kapitel finns vackra svartvita fotografier i form av närbilder av naturfenomen som lavar och sten.

Med Édouard Glissants arkipelagiska tänkande får ön och det lokala upprättelse efter att länge ha stått som en antites till modernitet och förnyelse. I den moderna romanen reser ynglingen till storstaden och bryter upp med sin provinsiella bakgrund, likt Balzacs Eugène de Rastignac och otaliga andra romanfigurer, i en resa som utgör själva premissen för berättelsen. Det är sällan som någon gör den omvända resan, från staden till landet. I och med vår tids planetära frågor, aktualiserade av antropocen och det sammanlänkade tillstånd som klimatkrisen har gjort så påtaglig, finns det emellertid åter en plats för det lokala, provinsiella och rurala. Det är den platsen som Henrikson siktar in sig på och utforskar, i samspel med de utvalda poeterna, som likaså gjort den perifera, rurala platsen till sin.

Boken samlar de tre svenska poeterna Anna Rydstedt (1928–1994), Lennart Sjögren (f. 1930) och Göran Sonnevi (f. 1939), som alla har en relation till det öländska landskap som går som en röd tråd genom bokens kapitel. Rydstedt och Sjögren föddes båda på ön, medan Sonnevi, som spenderat mycket tid där, har uppehållit sig vid den i sin diktning, i de så kallade Ormögadikterna. Urvalet motiveras också genom de dialoger och förgreningar som breder ut sig poeterna emellan, med Sonnevis och Rydstedts intensiva vänskap och Sjögrens dialog med Rydstedt i essäform. Öland motiverar även inkluderingen av de tidigare poeterna Stagnelius och Ekelöf, som också ägnas en del

uppmärksamhet i studien – inte som huvudsakligt fokus, men som referenspunkter och samtalspartners.

Bokens kapitel avhandlar ibland två eller fler av poeterna samtidigt och centrerar andra gånger bara en av dem: av bokens nio analyskapitel får Rydstedt ett helt eget kapitel och tre delade, Sjögren två egna kapitel och tre delade, och Sonnevi ett eget och fem delade. Ett av kapitlen, "Liv av klor och vingar", samlar samtliga tre poeter i en analys av hur relationen till icke-mänskliga djur framträder i deras poesi. Den här något schematiska genomgången ger vid handen att Sonnevi är den poet som åtminstone vad gäller förekomst i flest antal kapitel får mest utrymme i boken, vilket i sig inte heller är särskilt konstigt, med tanke på hans omfattande produktion. Rydstedt, som enligt samma genomgång till synes får minst utrymme, har också den minst omfattande produktionen. Just Rydstedts alltför tidiga bortgång fokuseras i det kapitel som hon delar med vännen Sonnevi, och i vilket de många förgreningar och vidareutvecklingar hennes verk har fått i hans undersöks. De skickliga närläsningarna av de många spår av Rydstedt som finns i Sonnevis egna dikter uppvisar en stor detaljrikedom. Spåren är ibland öppet aviserade och inbegriper den framlidna poetens namn, men minst lika ofta handlar det om enskilda motiv ur hennes diktning som tas upp och skrivs in i hans egna dikter, eller om specifika ord eller sekvenser som relaterar till hennes. Så kan till exempel en till synes neutral diktrad som "vågorna på sundet har vita kammar", vars formulering inte i förstone ter sig avsiktligt intertextuell, visa sig gömma en allusion till Rydstedt (s. 80). På så vis skriver Sonnevi in Rydstedt i ett "vidareklingande" som Henrikson kallar det (s. 79). Det är delvis ett sätt att hålla samtalet dem emellan levande, men i någon mån utgör praktiken också onekligen en kanoniserande gest. Sonnevis "tradering av Rydstedts dikt" blir "ett sätt att ge den fortsatt liv, att införliva den i den ännu pågående dikten, som i denna mening inte är individuell, utan kollektiv" (s. 77).

Det är textnära analyser som Henrikson leder oss igenom i bokens kapitel. Att det är premissen klargörs redan i inledningen, då hon aviserar sin intention att "hålla teoretiska resonemang till ett minimum". Det är, som hon uttrycker det, "poesin som ska stå i centrum" (s. 19). Inom den ekokritiska litteraturvetenskapen får en sådan

inställning nog sägas höra till ovanligheterna, då den rika teoribildningen inom miljöhumaniora i bred mening, med förgreningar inom nymaterialism, posthumanism och ekokritik, brukar te sig alltför oemotståndlig för fältets uttolkare. Teorin brukar, för att uttrycka det milt, inte sällan stå i centrum med dikten som någon sorts intermittent illustration som tjänar till att rättfärdiga de ofta labyrinthiska teoretiska genomgångarna. Henriksons grepp, som förvisso föregås av ett mer teoretiserande inledande kapitel, låter henne undkomma den uppenbara faran att låta de poetiska verken stå som illustrationer för teorin. I sådana analyser brukar resultatet föga förvånande helt enkelt bli att dikterna bekräftar teorin. Sådana analyser har vi redan alltför många av (även undertecknad har bidragit med en och annan), och det är uppfriskande att det i den här boken är just dikterna som står i centrum. Trots det textnära anslaget lyfts emellertid blicken i den följsamhet med vilken hon tar sig an dikterna. I analysen av Anna Rydsteds dikter innebär det här exempelvis att hon både analyserar diktens formspråk och följer dess många förgreningar ut i ämnesområden som språkhistoria, liturgi, botanik och grekisk mytologi. Poetens språklekar benas ut och begreppsliiggörs för läsaren med stor precision, samtidigt som de kontexter som aktualiseras i dikten följs upp och bidrar med intresseväckande och mångfacetterat innehåll. Så får vi exempelvis veta att Rydstedt ”nybildar ett inkoativt verb” med ordet *solna* och ”gör ett intransitivt verb transitivt” med ordet *gro* som i dikten ”tar både subjekt och objekt” (s. 52). Likaså upplyses vi om de ”deiktiska ord” (”Detta”, ”nu” och ”Här”) som Sonnevi använder i långdikten ”Ormöga; tiden utan tid; 2018” i samlingen *Det osynliga motstyckets språk: Dikter*, från 2019 (s. 82). Med sådana ord, som är beroende av den kontext i vilken de yttras, framställs det relativa i dessa till synes precisa begrepp. Den sortens detaljerade genomgångar av diktens språk, som så förtjänstfullt tar hjälp av grammatikens terminologi, samsas på boksidorna med mer tematiskt drivna utläggningar om flora och fauna i det kärva öländska landskapet, med dess solvändor, fetknoppar, darrgräs och brudbröd och, i relation till Sonnevis poesi, långt mer abstrakta matematiska begrepp som transfinita tal och stoppsannolikhet.

Teorin är inte helt osynlig i bokens kapitel, men när den dras in i resonemanget görs det av en anledning, som när Jane Bennetts

klassiska *Vibrant Matter* (2010) och dess begrepp "thing-power" åberopas i en analys av Lennart Sjögrens diktning, där tingen och deras kraft framträder i vad Henrikson benämner som "saklighetens poesi" (s. 105). Det är ett av väldigt få tillfällen när så alls görs i den här boken, och vanligare är att istället följa upp de allusionsspår som dikterna själva lämnar och låta litteraturhistoriens verk agera samtalspartners i diktanalyserna.

Litteraturhistoriskt rör vi oss mellan antikens Grekland och Rom, med nedslag hos Ovidius och Aischylos, bibelns berättelser och olika psalmer, isländsk diktning och runstenar, Dante, och vidare till Goethe och mer sentida författarskap. Sjögrens samling *Ormens tid* (1992) sätts exempelvis i dialog med Goethes "Vandrarens nattsång", inte genom uppenbara intertextuella förbindelser, utan snarare genom den resonans och de klangbottnar som förenar dem. Sjögrens dikt står, visar Henrikson i sin noggranna analys, i många avseenden i ett motsatsförhållande till Goethes. Den här vidgande läsningen, där den öländska dikten sätts i förbindelse med en litteraturhistorisk kontext, är en av bokens absolut största förtjänster. Här blir dikten ett levande samtal om de viktigaste existentiella frågorna, och här blir det specifikt lokala, som präglar mycket av framställningen, en del av ett globalt (om än företrädelsevis västerländskt) kulturhistoriskt stoff. Det är ofta litteraturvetaren som gör kopplingarna explicita, som när hon spårar Sjögrens beskrivning av ett föränderligt landskap ända till Ovidius *Metamorfoser*, men dikterna själva anger i sina partiturer också ofta denna sammankoppling, denna kommunikativa möjlighet.

Ön bildar poetiskt stoff genom att dess artrikedom utgör poemens lexikon, så i alla fall hos Göran Sonnevi, vars Ormögadikter innehåller inte mindre än ett sextiototal fågelarter, 20 fjärilssorter och 76 olika sorters växter i Henriksons katalogisering. Henrikson läser den här artrikedomen och insisterandet på att faktiskt benämna alla dessa arter vid namn, som exempelvis fjärilsarten rödfransad björnspinnare, som en form av etik: "[B]ara genom att se och nämna vid namn erkänner vi den andras fulla, okränkbara existens" (s. 116). Henrikson ser hur Sonnevi knyter människor samman med andra arter genom de här benämningarna, och påpekar att "delar av människans DNA återfinns i växter, fjärilar och fåglar" (s. 117). DNA-sekvenser liknar även språket självt i att de båda är sekventiella och

beroende av kombinatorisk ordning, en länk som Sonnevi själv gör i sin diktning.

Varför är just poesin lämpad för ekokritiska frågor? Henrikson erbjuder ett svar på den frågan i bokens epilóg, där hon skriver: "Poesin vidgar vår varseblivning från det faktiska till det tänkbara eller omöjliga, eller det som i en framtid skulle kunna bli möjligt att tänka" (s. 229). Den här idén om poesin som ett medium av särskild relevans känns igen från ekokritiska paradigmet liksom det som filosofen Timothy Morton lägger fram i boken *Dark Ecology: For a Logic of Future Coexistence* (2016), där han ser konsten som tänkande från framtiden, som den enda möjligheten för människan att tänka annorlunda. Poesin har för Morton en särställning som den konstform som öppnar upp vårt tänkande i tider av planetär kris. Morton är nu inte en av Henriksons referenser i boken, och det kanske av goda skäl – även om han enligt min mening är den forskare inom den objektorienterade ontologin vars teoretisering fortfarande inspirerar. Oavsett skälet till hans frånvaro i litteraturförteckningen ger han onekligen stöd åt hennes tes. En annan frånvarande teoribildning är det elementära perspektivet, där exempelvis Jeffrey Jerome Cohens forskning, och inte minst boken *Stone: An Ecology of the Inhuman* (2015), kunde ha berikat diskussionen om sten och bergarter och deras funktioner som arkiv och berättande materia.

Men man kan inte både ha kakan och äta den, när allt kommer omkring, och om jag får välja mellan en textnära, allusiv, spårande, kontextualiserande och litteraturhistorisk läsning och en hyperteoretiserad sådan, kommer jag utan tvekan att välja det förstnämnda. Inte för att det är fel med teori, utan för att just poesin faktiskt inte kräver särskilt mycket extern teori för att resonemanget ska uppnå den intellektuella spänst som förväntas. Poesin teoretiserar sig själv, precis som den alltid har gjort, och det förstår Paula Henrikson. Det visar hon gång på gång i den här läsvärda boken som belyser tre sinsemellan ganska olika men var för sig oerhört intressanta författarskap. "I denna bok har jag inte velat rita system eller formulera trossatser, utan följa poesin i spåren genom att avlyssna dess samtal med världen, litteraturen, historien, naturvetenskapen, mystiken, matematiken", skriver hon i bokens avslutande epilóg (s. 228). Det samtalet registreras här med en imponerande sensibilitet och ämnes-

mässig vighet. Det är den sortens samtal som fler borde ägna sig åt att avlyssna.

*Elin Käck*

**Sofia Warkander, *Doubles and Troubles. Dissimulation and Ambiguity in the Writings of Marie-Madeleine de Lafayette and Madame de Villedieu*, Stockholm: Stockholm University, 2025, 314 s. (diss. Stockholm).**

<https://doi.org/10.54797/tfl.v56i1-2.67399>

Det bestående intrycket av Sofia Warkanders avhandling kan beskrivas med orden elegans och lärdom. Först måste man understryka den omsorg som ägnats bokens visuella utformning: den ackompanjerande grafiken utförd av Henning Trollbäck, bilderna av bokutgåvor och av porträtt på författare och andra historiska aktörer under det franska sjuttonde århundradet samt – och inte minst – de i boken utspridda vinjetterna av typografiska utsmyckningar som, förklarar en kolofon på bokens sista sida, reproducerar visuellt material från den franske boktryckaren Claude Barbin (1628–1698). Bibliofili och vacker fysisk form harmonierar dessutom väl med bokens språkliga artikulation och innehåll. Läsaren tas med på en resonerande bildningsresa. Förutom förklarande beskrivningar av de historiska, kulturella och socio-politiska kontexterna kring de studerade författarskapen, får man också redovisningar av forskningsresultat inom humanistiska och samhällsvetenskapliga discipliner, vilka alltifrån 1970-talet fram till våra dagar förnyat vår förståelse av det tidigmoderna Frankrike och Europa. Allt detta förmedlas med språklig elegans utan vare sig ostentation eller pedanteri – dödssynder för den estetik och det ideal för samgånge (*civilité*) som växer fram i Frankrike från och med mitten av 1600-talet, och som är så viktiga för denna undersökning.

Sofia Warkanders arbete ansluter fint till samtida forskningstraditioner med fokus på denna epok. Inom dessa etiketteras inte fransk